

11. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса. 2015. 433 с.

12. Філик Н.В. До питання самозахисту як способу захисту цивільних прав. К: Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). 2008. № 3-4. С. 98–102.

13. Цивільне право (загальна частина): навч. посібник / О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.

14. Чепис О. І. До питання самозахисту цивільних прав та законних інтересів. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 35. Ч. 2. Том 1. 2015. С. 208–212.

Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОНОПОЛІЙ

У сучасну епоху глобальних корпорацій та антимонопольних розслідувань ми часто забуваємо, що теоретичне підґрунтя захисту вільного ринку закладалося ще на початку ХХ століття. Стрімкий розвиток в той час капіталізму призвів до появи синдикатів і трестів, юридична кваліфікація яких виявилася неможливою у межах класичних моделей суб'єкта права.

Одним із найпрозорливіших дослідників цієї теми був Василь Іванович Синайський – видатний правознавець, професор Київського комерційного інституту (нині КНЕУ) та Університету св. Володимира [3, с. 7, 8]. У своїх

працях, зокрема в роботі 1915 року «Договір підприємницького союзу (синдиката і треста)» [5], Синайський проаналізував явища, які тоді лише набували розмаху, – картелі та синдикати [3, с. 8] та запропонував революційний підхід до розуміння природи таких об'єднань.

Аналізуючи працю 1915 року [5], слід підкреслити, що Синайський вбачав сутність монополістичних утворень саме в їхній договірній природі. Підприємницький союз – це передусім волевиявлення сторін, спрямоване на зміну ринкової статистики. Унікальність підходу вченого полягає у визначенні договору як інструменту «знищення чи послаблення конкуренції». Для Синайського договір є не просто передумовою, а самою сутністю монополії, де приватна воля спрямовується на модифікацію публічного економічного порядку.

Такий підхід дозволяє розглядати підприємницькі союзи як складні динамічні зобов'язання, що безпосередньо впливають на права інших учасників цивільного обороту.

Василь Синайський вважав договір основою підприємницького союзу (узагальнююче поняття, яке він використовував для синдикатів та трестів), виходячи з аналізу їхньої юридичної природи в межах торгового права.

Вчений визначив «підприємницький союз» не просто як договірну форму обмеження конкуренції, а як складну систему договірних зв'язків, що фактично виступає єдиним центром волі [3; 4]. За Синайським, такий союз усуває «юридичну сліпоту» щодо складних суб'єктів, дозволяючи розглядати об'єднання як цілісний організм, що регулює виробництво та збут товарів через взаємні зобов'язання учасників.

Досліджуючи картелі, синдикати та трести, вчений дійшов висновку, що ці структури не виникають стихійно, а базуються на свідомому договорі підприємців. Синайський стверджував, що такий договір має чітко визначену ціль – знищення або суттєве послаблення конкуренції у сфері виробництва та збуту конкретних видів товарів. Саме договірні зобов'язання між учасниками дозволяли координувати дії для досягнення монопольного становища на ринку.

Вчений розглядав договір як інструмент, через який підприємці погоджували умови своєї спільної діяльності, що фактично замінювало вільні ринкові відносини внутрішнім договірним регламентом [3, с. 7, 8].

Ця концепція трансформувала розуміння суб'єкта права від окремої особи до складного договірного конгломерату. Аналізуючи природу синдикатів, Синайський вважав, що майнове право (наприклад, право участі або право вимоги) має таку ж економічну цінність, як і матеріальна річ, а отже, потребує аналогічного рівня абсолютного правового захисту. Це заклало підвалини для визнання інкорпоральних прав об'єктами власності.

Василь Синайський вивів власне узагальнююче юридичне поняття – «підприємницький союз» [3; 5]. Під цю категорію підпадали різні форми об'єднань підприємців, які мали спільну правову природу. Вчений стверджував, що в основі будь-якого синдикату чи тресту лежить специфічний договір підприємців [3, с. 8].

Аналізуючи ці союзи, Синайський прийшов до тривожних висновків, які залишаються актуальними для конкуренційного права й сьогодні:

1. *Штучне нищення конкуренції*. Професор чітко визначив, що головною метою договору підприємницького союзу є знищення або суттєве послаблення природної конкуренції на ринку [3]. Це не просто співпраця, а цілеспрямована дія проти механізмів вільного ринку.

2. *Монопольний контроль над збутом*. Синайський зазначав, що такі об'єднання створюються для того, щоб контролювати виробництво та збут визначених видів товарів [3]. Це позбавляє споживача вибору, а економіку – динаміки.

3. *Юридична маніпуляція*. Досліджуючи юридичну природу цих союзів, він вказував на те, що через договірні інструменти підприємці створюють структури, які фактично диктують умови цілим галузям, підміняючи собою вільні ринкові відносини [3].

Створення підприємницьких союзів неминуче зачіпає межу між приватною та публічною сферами. Як зазначають О. Д. Крупчан та

О. А. Беяневич [1; 2], сучасна концепція публічної власності (зокрема права Українського народу на природні ресурси) вимагає захисту від монопольного свавілля саме через призму *Aequitas*. Синайський доводив, що якщо приватний договір підприємницького союзу спрямований на шкоду суспільству, він порушує публічний порядок (*ordre public*).

Історико-правовий аналіз ідей Василя Синайського щодо монополій та підприємницьких союзів є критично важливим для ідентифікації правової природи некорпоративних об'єднань та майнових прав у сучасному приватному праві України. Його ідеї про необхідність вивчення «картельного законодавства» випереджали час, закликаючи юристів бачити за формальним договором реальну загрозу для економічної свободи суспільства. Вчення Синайського про підприємницькі союзи є доктринальною базою для регулювання сучасних холдингових та мережевих структур, де договір виступає інструментом консолідації волі та власності.

Отже, вивчаючи історію КНЕУ та спадщину його видатних викладачів, ми бачимо, що протидія монополізму була предметом глибоких наукових дискусій у цих стінах ще століття тому.

Список використаних джерел

1. Беяневич О. А. Проблеми захисту права власності Українського народу. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 10–15.

2. Крупчан О. Д. Публічна сфера і право публічної власності. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 5–9.

3. Міхневич Л. В. «Професор Василь Синайський: талант ученого, педагога, митця». Правничі студії імені Василя Івановича Синайського: право корпорацій: зб. матеріалів круглого столу студентів, аспірантів, молодих вчених, наук.-пед. працівників закладів вищ. освіти та наук. установ, м. Київ, 7 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2020. – С. 7–11. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/33352>

4. Міхневич Л. В. Торгове право в неуніверситетських навчальних закладах на українських теренах (XIX – початок XX ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 176–181.

5. Синайський В. І. «Договір підприємницького союзу (синдиката і треста)» (1915). Пам'яті професора Габріеля Феліксовича Шершеневича: зб. Статтей по цивільному та торговому праву. М.: Бр. Башмакови, 1915. 486 с. С. 1–13.

Власенко В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професорка кафедри теоретичної юриспруденції,
Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Медіація як спосіб врегулювання конфліктів має давню історію, проте, у площині українського законодавства з'явилася нещодавно. Законом України «Про медіацію» визначено, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Відповідні зміни, які дозволяють вирішувати спори та примирення сторін шляхом медіації, були внесені до нормативно-правових актів таких, як Земельний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, тощо.

Законом України «Про нотаріат» визначено, що нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора [2]. Позитивним аспектом застосування